

ایرانیان از نگاه آمریکاییان

ایران عهد قاجار در روزنامه‌های آمریکا

از ۱۸۴۸ تا ۱۹۲۶ (۱۳۰۵ - ۱۳۲۷ ه.ش)

گردآوری و ترجمهٔ علیرضا ساعتچیان

بنگاه ترجمه و نشر
کتاب پارسه

مقدمه

آمریکا اگرچه جزئی از دنیای غرب بود، برای ایرانیان نشانه‌ای از دنیای جدید و متفاوت از قدرت‌های استعماری اروپا بود. از همین رو ایالات متحده را به زبان ترکی عثمانی «ینگه دنیا» به معنای دنیای جدید می‌خواندند و بر مجهول بودن آن از سوی خود صَّحّه می‌گذاشتند. اگر شاه‌عباس صفوی برای مقابله با پرتغالی‌ها و عثمانی‌ها دست اتحاد به سوی بریتانیایی‌ها دراز کرد و فتح‌علی‌شاه قاجار برای مقابله با روس‌ها، فرانسوی‌ها را نیروی سوم می‌دانست، اما میرزا تقی‌خان امیرکبیر، صدراعظم اصلاحگر ناصرالدین‌شاه، آمریکا را در این قامت می‌دید.

البته ایالات متحده آمریکا پیش از این نزد ایرانیان به جهت برخی محصولاتش شناخته شده بود؛ چنان‌که در کتاب *تحفة العالم* به دوره شاه سلطان حسین صفوی، از «خلعت‌های زربفت» ینگه دنیا سخن گفته شده است. این آشنایی اما بسیار دیر به ارتباط منجر شد. دوره صدارت امیرکبیر چندان کوتاه بود که نتوانست آمریکا را به عنوان نیروی سوم در مقابله با روس و انگلیس وارد عرصه سیاست خارجی ایران کند. اگر امیر در حمام

۸ ■ ایرانیان از نگاه آمریکاییان

فین کاشان به تیغ استبداد از پای درآمد، رئیس جمهور همعصر او، آبراهام لینکلن، هم به گلوله یک نژادپرست به قتل رسید. گرچه امیر توانست پای آمریکایی‌ها را به عرصه سیاست خارجی ایران باز کند، اما در همان دوره ناصری روابط دو کشور برقرار شد.

اولین سفیر ایالات متحده که در آن زمان به عنوان وزیر مختار اتازونی^۱ شناخته می‌شد، در دوره حاکمیت جمهوری خواهان از سوی پرزیدنت چستر آلن آرتور (۱۸۸۶-۱۸۲۹) به ایران اعزام شد. گفتنی است اولین سفیر ایالات متحده، ساموئل گرین ویلر بنجامین، مطالعات شرق‌شناسی داشت و به محل مأموریت خود علاقه‌مند بود. او که سفر خود را به ایران با کشتی آغاز کرد، در سال ۱۸۸۳ از طریق بندرانزلی وارد ایران شد. بنجامین اولین سفارتخانه آمریکا در تهران را با اجازه بنایی در خیابان علاءالدوله (فردوسی فعلی) بنیان گذاشت. او بعدها تجربه دوران سفارتش را در کتاب «ایران و ایرانیان» قلمی کرد؛ تجربیاتی که نشان از نگاه مثبت او به ایران و تعامل وی با ایرانیان دارد. ناصرالدین شاه اما اولین سفیر خود را سال‌ها بعد از ورود بنجامین به تهران روانه واشنگتن کرد؛ زمانی که بنجامین با تغییر رئیس جمهور در آمریکا به کشورش بازگشته بود.

حسینقلی صدرالسلطنه، اولین سفیر ایران در ایالات متحده، پسر میرزا آقاخان نوری بود. میرزا آقاخان در اذهان ایرانیان خلفی ناشایست برای امیرکبیر شمرده می‌شود. صدرالسلطنه در سال ۱۸۸۸ رهسپار ینگه دنیا شد. او به جهت این مأموریت به «حاجی واشنگتن» معروف شده است. مأموریت صدرالسلطنه بعدها دستمایه فیلمساز شهیر ایرانی، علی حاتمی، برای ساخت فیلمی با نام حاجی واشنگتن با بازی عزت‌الله انتظامی شد.

شخصیت صدرالسلطنه با روایاتی طنزآمیز گره خورده است؛ روایاتی که به نظر می‌رسد با اغراق همراه است. توصیفات دقیق او از دموکراسی

۱. Etats-Unis؛ تلفظ فرانسوی (United States) است.

در آمریکا و مصاحبه‌هایش با رسانه‌های آمریکایی دربارهٔ ایران و تلاش برای توسعهٔ روابط اقتصادی دو کشور چنین حدسی را قوی‌تر می‌کند. گویا بخشی از این روایات بر ساختهٔ مطبوعات آمریکا است. به گفتهٔ صدرالسلطنه، آنان با اخبار توهین‌آمیزشان رنجش او را فراهم آورده بودند. دورهٔ سفارت حسینقلی صدرالسلطنه اما آغاز روایت مطبوعات آمریکایی از ایران نیست.

ایران عصر قاجاری سال‌ها پیش و در آغاز سلطنت ناصرالدین شاه به صفحات اخبار و گزارش‌های این روزنامه‌ها راه یافته بود. نگاه روزنامه‌های آمریکایی به اخبار ایران متنوع بود. گاهی اخباری از وقایع سیاسی سرزمینی شرقی و گاهی اطلاعاتی از اقدامات اصلاحگرانه در این سرزمین بود. ادبیات و هنر سرزمینی دور دست که دارای فرهنگ و تمدنی کهنسال بود، برای روزنامه‌نگاران ینگه دنیا و به تبع آن، حتماً برای خوانندگانشان جالب بود. سرزمینی که با سابقه‌ای کهن در کشاکش رقابت روس و انگلیس گرفتار آمده بود. جامعهٔ آمریکا اما ناظری بی‌طرف در این نزاع نبود. آمریکایی‌های مقیم ایران، نمادهایی برای حمایت از آزادی‌خواهان ایرانی بودند. باسکرویل، معلم مدرسهٔ آمریکایی تبریز، در کنار مشروطه‌خواهان جان باخت و مورگان شوستر، مستشار مالیه، پس از بازگشت مشروطه، در اصلاح امور مالی ایران کوشید. شوستر در این راه با آن‌که بیگانه بود، نمادی برای اصلاح و استقلال ایرانیان شد. گزارش‌هایی که از این تلاش‌ها در روزنامه‌های ایالات متحده درج می‌شد، می‌توانست افکار عمومی این کشور را با جنبش آزادی‌خواهی ایرانیان در مقابله با روس و انگلیس همراه سازد. همچنان‌که حسن‌ظن ایرانیان را نسبت به آمریکاییان موجب می‌شد.

در مجموع می‌توان گفت آنچه در روزنامه‌های ینگه دنیا دربارهٔ ایران عصر قاجاری منتشر می‌شد، نگاهی مثبت و همدلانه بود؛ نگاهی که منتقد سیاست‌های بریتانیا در قبال ایران بود و خشونت روس‌ها را در دورهٔ مشروطه تقبیح می‌کرد. بر مبنای این نگاه، قحطی دورهٔ جنگ جهانی اول در سطور مطبوعات آمریکا جایگاهی ویژه داشت.

اخبار، گزارش‌ها، مقالات و مصاحبه‌های مطبوعات ایالات متحده در فاصله زمانی ۱۸۴۸ تا ۱۹۲۶ تصویری از نگاه آمریکایی به جامعه ایرانی است. بخشی از این نگاه حاصل گفته‌های ایرانیانی است که به آمریکا سفر کرده یا در آنجا مقیم شده بودند. البته ناگفته پیداست که این افراد از رده رجال یا طبقات بالای اجتماع بوده و تمامی جامعه ایران را نمایندگی نمی‌کرده‌اند. با این‌همه، آنچه از بیان این افراد مستفاد می‌شود، آن است که جامعه نخبگی ایران به آمریکا همچون یک فرصت می‌نگریسته است؛ فرصت ره‌اشدن از نظام قدیم بین‌الملل در حوزه‌های سیاست، اقتصاد و فرهنگ.

بخشی از این نگاه هم به روایت آمریکاییانی است که به ایران سفر کرده و خاطراتی شیرین از سفر خود داشتند. البته این نگاه بخشی از آمریکاییانی است که از رسانه مطبوعات برای رساندن سخن و پیامشان بهره می‌بردند، ورنه سفرنامه‌نویسان آمریکایی با نگاهی جزئی‌تر و گاه با توصیف بیشتر به جامعه ایران نگریسته‌اند. نگاه روزنامه‌نگاران اما بیشتر آمیخته به سیاست و همراه با تحلیل است. کتاب حاضر تصویری از نگاه آمریکایی به جامعه ایرانی است؛ تصویری که قطعات گوناگون و گاه نامتوازن از روزنامه‌ها و مجلات مختلف آمریکایی دارد. این قطعات اما در کنار هم و با چینی تاریخی، روایتی جالب از گذشته روابط ایران و آمریکا دارند.

چینش این روایات که کتاب پیش رو را فراهم آورده، حاصل تلاش علیرضا ساعتچیان است. او با جستجو در آرشیو مطبوعات سایت کتابخانه کنگره آمریکا و گزینش مطالب مربوط به ایران عصر قاجاری ترجمه آن‌ها را انجام داده است. در واقع او فراتر از یک مترجم به تبع دست‌یازیده است. این امر را می‌توان از توضیحات، اسناد و تصاویر کتاب دریافت. امید که این تلاش برای دوره‌های بعد که روابط ایران و آمریکا توسعه بیشتری یافته، ادامه یابد و بتواند برای محققان و علاقه‌مندان راهگشا باشد.

رضا مختاری اصفهانی

تابستان ۱۳۹۶